

TUDOMÁNY ÉS IRODALOM.

Uj magyar regények.

Megszoktuk már, hogy irodalmunk vénei s köréjük csoportosuló híveik kicsinyléssel, elégedetlenkedve szólnak fiatalabb íróink munkásságáról s tekintélyükkel befolyásolják az olvasó közönséget. Nekünk, sajnos, nincs olyan erős individualizmussal bíró közvéleményünk, mint a németeknek, az angoloknak, vagy a franciáknak. S csodálatos, hogy a mi kis körű irodalmi életünkben egy-egy periódust olyan nagy időközök választanak el egymástól, hogy az alatt a külföldön legalább is tíz új réteget halmoznak egymásra a modern irodalmi szellem vulkánikus kitörései. Nehezen kedveljük meg azt, ami új. Hosszu irodalmi periódusainkban csak a harmadik nemzedék jut el oda, ahol már az elsőnek lett volna a helye. Az unoka a nagyapjának könyvespolcáról szedegeti elő a könyveket s a maga könyvespolcát ő is csak az unokája számára tölti meg. Mindig túlságosan vonzódtunk a multhoz s nem mertünk élni a magunk szervezetének törvényei szerint. Irodalmi életünkben ma is példátlanul konzervatívok maradtunk s ha a mult időkben nem akadtak volna Kazinczy-féle forradalmi egyéniségek, talán még odáig sem juthattunk volna fejlődésükben. Most is ugy látszik, mintha állanánk, de ez szerencsére csak merő látszat, mert régebbi irodalmi életünk megkövesedett alakjai körül duzzadó izmu, új és eleven emberek támadnak s követelik a jogukat. Követelik, de ma még hiában: a megkövesedett alakok hatalmas talpazaton állnak s a mult nagyságát hirdetve a jelen jogaival szemben, maguk felé terelik az önállóság nélkül való tömeg figyelmét. Az utóbbi években az is mutatja ezt a jelenséget, hogy az olvasóközönség nagy része valósággal el van árasztva egész életére az újból meg újból kiadott klasszikusokkal s bele került abba az irányzatba, amely nem engedi levegőhöz jutni a tisztos vén törzsek alatt csirázó új hajtásokat. Fiatalabb íróink olvasóközönsége csak azokból kerül ki, akik önálló egyéniségükkel maguk szabják meg azt, hogy miben keressenek gyönyörűséget: nem a mások elvei szerint olvasnak s kíváncsiak arra is, hogy mi történi körülöttük. Irodalmunk — nincs erre most példa az egész világirodalomban — két külön osztályra szakadt: ezek közül az egyiket amolyan „hivatalos“ irodalomnak is lehetne nevezni a másikkal szemben, amelyről „amazok“ kicsinyléssel szólnak. Sőt még azt is rájuk fogják, hogy nem eléggé — magyarok. Fiatal íróink pedig megérdemelnék, hogy sivár szeretetlenség helyett biztató jóakarattal kísérik őket pályájukon.

Különösen azt a panaszkodást hallhatjuk gyakran, hogy regényirodalmunk elcsatnyult s íróink apró novellákban pazarolják el tehetségük javát. Való, hogy mostanában a novella-írás dominál irodalmunkban,

de ennek is irodalmi viszonyaink különösségében van az oka; az író az újságok tárcarovatába menekül a kiadók és ezek tanácsadóinak ridegsége elől. Ott olvasóközönséghez jut, emitt legtöbb esetben hiába áll elő nagyobb terjedelmű kompozícióval, mert művét csak hosszas huza-vona után adják ki, vagy egyáltalában ki sem adják. A nagyobb kompozícióknak nincs most keletük, pedig íróinknak tehetségük is, kedvük is volna hozzá, hogy ilyeneken is megpróbálják az erejüket. Fiatalabb íróink között többen tettek már erről tanúságot s most is három új regény jelent meg rövid idő alatt: mind a hármat olyan írók írták, akik egyébként novellákkal szoktak gyakrabban megjelenni az olvasóközönség előtt. Nem az első regénye ez egyiküknek sem, de mégis úgy tetszik, hogy a regényírást csak amolyan időközönként való, ritka vállalkozásnak tekintik mostoha irodalmi viszonyaink között, mely nem kedvez ebbeli ambícióknak. Az egyik új regény a Nagy Endréé, a másik a Lovik Károlyé, a harmadik a Krudy Gyuláé.

Nagy Endre, mint előbbi regényeiben, most is magyar típusokból válogatta össze regényébéli embereit s most is azon igyekezik, hogy mesemondása közben nemcsak képzeletbeli, hanem eszmei tartalmat is adjon az írásának. Uj regényének meséjében egy ideális célu élet csalódását állítja élénk s idealizálja ugyan eleven képzeletével az eseményeket, de nagyjában mégis olyan közel hozza szemünk elé a hőst s az ennek sorsára befolyást gyakoroló embereket, hogy regényének olvasása közben itt-ott olyan élenken veszünk részt érdeklődésünkkel az eseményekben, mintha újságot olvasnánk. Vajkay Jenő, a konzervatív főúr fia modern ember gyanánt kiszabadítja lelkét a régi elfogultság és az előítélet rabszolgaságából s hogy misszióját minél sikeresebben és biztosabb alapokon végezhesse, nemcsak a maga gondolatvilágából igyekezik erőt adni lelkének, hanem tudományosan is kutatja külföldi egyetemen a szocializmus elveit és céljait. Odakint a hasonlóan ideális lelkű szocialista. Riecke professzor az utmutatója s mikor tapasztalatokkal és tudással megerősítve hazatér, régi jó öreg barátjában Pór Albertben, egy másik nagy tudású és ragyogó lelkű szocialistában keresi segítő társát. Kivüle ez az ember egyik legsikerültebb alak a regényben. Valóságos típusa az ideális, tiszta életű embernek s jellegzetességét különösen a gondolkodásmódjának eredetisége adja meg. Nem holmi papirmassé-babát, hanem valódi embert teremtett meg benne a szerző s a vele foglalkozó sorok igazán gyönyörű lapjai a regénynek. Vajkay Jenő csak a párja. Mikor a külföldről hazatért, jó reménytől duzzadva jelenti ki az apjának, hogy a maga útján akar haladni. Az apja megkérdezi tőle, hogy hol fog találni segítő társat? „Te vagy az atyám!“ — feleli Vajkay Jenő. Az öreg főúr egyszerre elkomorodik.

— Nem, fiam, én nem szegődöm hozzád, — mondja. — Amikor én fiatal voltam, én is ilyen célokkal jöttem haza Heidelbergből. Akkor én is esküdtem ezekre a szocialis tanokra és azt hittem, hogy én leszek hivatott apostoluk. Pedig semmi közük a valósághoz. Hát ismered te ezt a földet? Nemesak hogy végig kell majd nézned fáradozásod hiábavalóságát, hanem viselned kell azafelül az emberek balítéletét is. Gonosztevőnek fognak tartani, vagy ami még rosszabb: bolondnak. És ami a legrosszabb, így is, úgy is igazuk lesz!... Most hát menj és tégy úgy, ahogyan akarsz. Zsarnokod nem vagyok, tehát nem gátollak. De apád vagyok, tehát — elsíratlak.

Vajkay Jenő dacosan jelenti ki, hogy megmarad szándéka mellett s megkezd a küzdelmeit, de hamarosan megismerkedik a próféták sorsával: a nép, amelyen segíteni akar, nem érti meg s kövel dobálja meg. Kár, hogy a szerző itt magunkra hagy bennünket s nem ad alkalmat nekünk arra, hogy újból belepillantsunk Vajkay lelkébe; hadd láttuk volna, hogy nem ingatta meg ez a csalódás, mert az ilyen ideális lelkületű ember jobban hisz a jövő diadalában, mint a jelen kudarcában. A mese keretébe szépen beillesztett, poétikus és érdekes epizódok teszik

kedvessé e regény olvasását. Előadásának módja mindig eleven, mesterkéletlen és poétikus.

A másik regény, Lovik Károly műve: „A kertelő agár“ szintén tipikusan magyar emberek eszelekedeteiből van összeszöve s a régi agarászó-családok vetélkedéséről tár élénk mulatságos képet. A szerző nem sejteti ugyan, hogy a régen tovatűnt esztendőkből való a meséje, de ezt nem is kell megmondani: hiszen már vége nálunk annak az időnek, amikor egész nemzedékeknek egy-egy agár szerzett dicsőséget. Ebben már haladtunk valamennyire s nem is igen sajnáljuk, hogy immár a romantika világába költözött a serege azoknak a típusoknak, amelyek az ilyesmiben keresték még a nemzeti dicsőséget is. A regénybéli agarászversenyen a daliás Bogdány Balázs mint bíró kimondja, hogy a Balsai hires agara kertelt. A Balsai-család halálos boszut esküszik emiatt Bogdány Balázs ellen, aki azonban tulajár a Balsaiak eszén. Végül még azzal is diadalt arat adáz ellenségein, hogy meghódítja és feleségül veszi Balsai Katinkát, aki egyébként már új típusu magyar leány s egy csöppet sem rajong már az agárért. Igen ügyesen van megszöve a mese s a Balsai-család tagjainak rajza is tele van kitűnő megfigyelésre valló, egészséges humoru vonásokkal.

Krudy Gyula regénye „A podolini kísértet“ elüt a tónusában e regényektől: sok benne a romantika, de a mesemondás üde bája és az események gyors változása feledtetni velünk olvasásközben a „régis iskolá“ra emlékeztető motívumokat. A podolini őskastély urának regényes ifjusága és halála mindvégig érdekes. Egy német egyetemi városban indul meg a szövevényes történet; a regény hőse lelővi professzora leányának vőlegényét, egy magyar diákot. E bűnének súlya nem hagyja nyugodni s örökös tivornyákban keres feledést, majd a megölt diákra testálja a vagyonát. A hazuról elbujdosott, kalandos életű német leány lép ekkor a holt örökös helyébe. Ő a podolini vár kísértete s romantikus epizódokkal telt története tölti meg a regény második részét. Kár volna röviden elmondani ezt a történetet, mert magában naivnak látszanék, habár amint a szerző elmeséli, poétikusnak, sőt drámáinak fogja találni az olvasó. Modern íróművészettel elmondott régis stílusú mese ez, de mégis a szerzőnek java alkotásai közül való, mert sohasem válik banálissá s még legromantikusabb epizódjaiban is mindig diszkrét marad az érdeklődés fokozásában. E regényvel együtt még három más kötete is megjelent a szerzőnek: „Az álmok hőse“, a „Pajkos Gaálék“ és „A szakállszáritón“ címűek. Mind a három apróbb-hosszabb novellák gyűjteménye: Majdnem valamennyit ismerik már olvasóink e novellák közül, amelyek lapunkban jelentek meg először. A novella-írás a Krudy Gyula erőssége: ebben egyike ő újabb irodalmunkban a legjelesebbeknek. Három új kötetének novellái között egy sincs, amelyiknek ne volna irodalmi értéke, nem is említve abbéli tulajdonságukat, hogy egytől-egyig igen érdekesek. Manapság, amikor az olvasás kedvét fel kell ébreszteni a közönségben a fiatal írók munkái iránt, nem csekély értékű ez a sokszor lenézett írói tulajdonság sem.

Londesz Elek.